

להתנסות ולהרגיש
למידה עצמית משתפת באקדמיה

עורכת:
דרורה פריצקר

To Experience and Feel
Shared Independent Learning in Academia
Editor: Dr. Drora Pritzker

עריכה: ד"ר דרורה פריצקר, המכללה האקדמית לחינוך גורדון

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת:

עורכת ראשית: ד"ר יהודית שטיימן

עורכת אקדמית: ד"ר שרה שמעוני

עורכת טקסט ולשון: דקלה מארק-אופנהיימר

עורכת לשון אחראית: עדי רופא

עורכים גרפיים: רוני צפירי ובלה טאובר

מעצבת העטיפה: בלה טאובר

ציור העטיפה: Thinkstock / אימג'בנק

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל חומר ששולב בספר ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, אם יובאו אלה לידיעתנו, נפעל לתקן במהירות הבאות.

מסת"ב: 978-965-530-131-1

© כל הזכויות לתמונות וליצירות שמורות ליוצרים

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת, תשע"ח/2018

טל': 03-6901406 <http://www.mofet.macam.ac.il>

דפוס: אופסט טל בע"מ

תוכן העניינים

פתח דבר 5

מבוא | דרורה פריצקר..... 9

שער ראשון: דרך - מתאר פדגוגי מבני והמשגה תאורטית

התכנית הניסויית: איך אלמד כדי ללמד? | דרורה פריצקר..... 17

למידה עצמית: גלגולו של מושג | דרורה פריצקר..... 28

למידה עצמית בהכשרת מורים: סוגיות נגזרות תאוריה |

דרורה פריצקר..... 47

שער שני: נופים - דגמים ומסעות

ניתוח רפלקטיבי של לומדים את התנסותם בלמידה עצמית משתפת

מתווכת מחשב | רות אלמגור ודרורה פריצקר..... 67

למידה עצמית כמסגרת לפיתוח חשיבה מתמטית | איליה סיניצקי..... 82

האתגר בהטמעת למידה עצמית בקורס ספרות אנגלית בקרב

סטודנטיות להוראת אנגלית - מסע אישי | ננסי פלד..... 106

מבעד לעדשת הלמידה העצמית: הוראת קולנוע ככלי חינוכי-טיפולי |

גילה שחר..... 122

בדרך מ'היה עם מי לדבר' ל'יש עם מי ללמוד' - חוויית הלמידה

השיתופית בקבוצה המתקשבת | ורד פרידמן ודרורה פריצקר..... 139

התרוששות: כרוניקה של כישלון בהפעלת למידה עצמית |

ארנת טורין..... 161

שער שלישי: רשמים - התבוננויות רבות פנים

- 177 מאפייני התנגדות לשינויים בהוראה ובלמידה | צפורה אשרת
- 203 סוגיות ודילמות שבדרך | דרורה פריצקר
- חוויית הלמידה העצמית מנקודת המבט של משתתפי התכנית
הניסויית | דרורה פריצקר ובת-אל בל..... 226
- מה הם מרגישים? מורכבות רגשית בלמידה עצמית |
248 דרורה פריצקר ורחל עמיר
- "על מה תרצי לשוחח?" לקראת הדרכה פדגוגית שונה |
272 אליעזר יריב
- לומדים ללמד ללמוד: מחקר מעקב על התכנית הניסויית ללמידה
עצמית בקרב פרחי הוראה | אנאבל ליפסיק-פרידלנדר 284
- על ראשית ועל אחרית: סיפורו של מסע - להתנסות ולהרגיש:
למידה עצמית משתפת באקדמיה | דרורה פריצקר 303
- 310 על המחברים (לפי סדר א"ב)
- 313 תקציר באנגלית

פתח דבר

פעם ראשונה אדם לומד ומבין,
 פעם שנייה לומד ותוהה: משטה הייתי בי שדימיתי שאני מבין, הרי אינני
 מבין ולא כלום.
 פעם שלישית מבין ואינו מבין,
 פעם רביעית מבין את שלא הבין ואינו מבין את שהבין,
 וכן על דרך זה פעם אחר פעם,
 ואם יגע הרבה וחזר הרבה - עד ששוכח כמה פעמים חזר,
 ויש לו סיוע מן השמים, הרי הוא מתחיל להבין, וזו תחילתה של חכמה.
 (ש"י עגנון, עיר ומלוואה, בשעה אחת, עמ' 580)

בעולם אינטרנטי, מרושת חברתית, עשיר במאגרי מידע ובטכנולוגיות ניידות, נבנית ומתקיימת תרבות משתפת שיש לה השפעות על למידה בכלל ועל למידה עצמית בפרט. תרבות משתפת זו מתפשטת ומתרחבת לתחומים שונים של חיינו וגם למערכת החינוך. יש המאירים את מעלותיה - תרבות פתוחה, רבת ערוצים, כלל-עולמית, המנגישה את אפשרויות הלמידה העצמית ומרחיבה אותן; ויש ששבים ומזכירים את חסרונותיה כתרבות משתפת - שטוחה, קליפית, המנפצת את האשליה שהכול בשליטה. אם נסבור כך ואם נסבור אחרת, תרבות משתפת זו מחלחלת לחיינו ומחדדת את שאלת הרלוונטיות של הלמידה העצמית ואת אופן יישומה באקדמיה ובמוסדות ההכשרה.

תאוריות למידה שונות מנסות לענות על השאלה: כיצד לומדים יכולים לתפקד כמורים של עצמם? כשמדובר בפרחי הוראה, העתידים להכין את דור המחר ולנווט בעולם שטוף טכנולוגיות ומאגרי מידע, למידה עצמית נהיית יעד רלוונטי מתמיד. עם זאת, יש לזכור, שהצבת יעד של למידה עצמית במוסד אקדמי אל מול לומדים שמאחוריהם למידה מסורתית רבת-שנים ואל מול מרצים המורגלים בהוראה מעל הקתדרה אינה פשוטה כלל ועיקר.

ספר זה, הערוך כאסופת מאמרים, נכתב על ידי מרצים מתחומי דעת שונים. מרצים אלה חרגו מדרך ההוראה המסורתית וניסו להשתית למידה עצמית בקורסים שלהם. טיפוח למידה עצמית בקורסים דיסציפלינריים מצריך השלת מדי מרצה ועטיית כתונת מנחה, מטפורה המבקשת להאיר את השינוי שנדרש בתפקידם של המרצים, כשהיה עליהם לוותר על האוטוריטה ותחת זאת להנחות ולנווט את הלומדים בתהליך למידתם העצמית. בתהליך כזה הלומדים נוטלים יוזמה באבחון צורכי הלמידה שלהם, בעיצוב מטרות הלמידה, באיתור מקורות מידע ובבחירתן של אסטרטגיות קוגניטיביות, מטא-קוגניטיביות ומוטיבציוניות שיקדמו את הלמידה ויאפשרו ללומדים להעריך את עצמם, את התהליך ואת הישגיו. העיקרון שהנחה את יישום הלמידה העצמית בקורסים של התכנית הניסויית היה היסוד העצמי המשתף. יסוד זה נשען על כך שידע נבנה בתהליך תוך-אישי ומשתף, והוא מתקבל ומתפתח באמצעות דו-שיח ורב-שיח, שעליהם מושתתת הלמידה, ומתוכם היא נבנית וצומחת לכדי למידה עצמית משתפת.

עיקר ייעודו של הספר הוא להאיר את חוויית הלמידה העצמית המשתפת, כפי שנחוויתה והשתקפה בעיני משתתפי התכנית - סטודנטים ומרצים - ולהציג את המשוכות שנקרו בדרך עד ליישומם של דגמי למידה עצמית שצמחו ונבנו בקורסים דיסציפלינריים שונים, ואת חקירתם של דגמים אלה. אני מקווה שבהצבתו של יעד זה יושג יעד נוסף שתכליתו להגביר את השקיפות של תהליכי הלמידה העצמית ולהאיר תובנות והשתמעויות בתחום הכשרת מורים.

אסיים בנימה אישית. הספר להתנסות ולהרגיש: למידה עצמית משתפת באקדמיה נכתב, כמשתמע, בתקופה עתירת טכנולוגיות למידה, שבה רשתות חברתיות דוחקות עיתונות מסורתית-מודפסת, וערכים של שקיפות, של דמוקרטיה, של שיתופיות ושל מעורבות מתפשטים ונבנים. במהלך כתיבת הספר ליוותה אותי תחושה של אי-יכולת להדביק את הקצב, את קצבו של עולם האינטרנט, את קצבם של השינויים הטכנולוגיים התדירים בדמות טלפונים חכמים, לוחות מחשב (טאבלטים), יישומונים (אפליקציות), לוחות חכמים ותוכנות המתעדכנות חדשות לבקרים, שלכולם יש זיקה ללמידה עצמית. ההתמסרות לכתיבה של סוגיה מחקרית, בהשוואה לתחושת ההתרחשויות הטכנולוגיות ההומות סביב, השתקפה כנתיב שונה של התנהלות, נתיב שיש לו קצב משלו, הוא מחריש, מתבונן ולא ממהר, זהו הקצב שנמליץ לקורא לאמץ.

תודות

חובה נעימה לי להודות לכל השותפים שהושיטו יד בדרך. תודה שלוחה לרב נח גרינפלד, מנהל האגף להכשרת עובדי הוראה, לגברת גנית ויינשטיין, מנהלת הגף לניסויים וליזמות במשרד החינוך ולד"ר בתיה בר-לב, מתאמת הניסויים במכללות, שאפשרו את הוצאתה לפועל של התכנית הניסויית ללמידה עצמית ותמכו בה. תודה ללילי רוסו, מרשתת ניסויים במכללות, על הליווי הרגיש במהלכה.

תודה מיוחדת לד"ר שרה שמעוני על קריאתה הביקורתית, על הערותיה ועל הארותיה המחכימות שתרמו לעיצוב מבנהו הנוכחי של הספר, לד"ר אביבה כהן ולד"ר יהודית ברק על קריאה מאירה של הספר שסייעה לליטושם הסופי של המאמרים.

תודה למכון מופ"ת על הענקת האכסניה להוצאת הספר לאור. לד"ר יהודית שטיימן, ראש הוצאת הספרים במכון מופ"ת, לעדי רופא, עורכת הלשון האחראית, לחני שושתרי, רכזת המערכת, לרון צפריר המעצב הגרפי ולכל הצוות ששקד על המלאכה וסייע בהפקת הספר.

תודה מיוחדת לדקלה מארק-אופנהיימר על עריכת לשון קשובה ומוקפדת. שלמי תודה להנהלת האקדמית גורדון על האמון ועל המרחב שניתנו לי בריכוזו של מחקר התכנית הניסויית ובעריכת הספר. תודה לד"ר צפורה אשרת שכינהנה בתפקיד ראשת המכללה האקדמית לחינוך גורדון ושימשה יו"ר ועדת ההיגוי של התכנית הניסויית במהלך שלוש שנות היערכותה, הפיחה בה רוח חיים והניעה את כולנו לעשייה ולפעולה. תודה לפרופ' יחזקאל טלר, נשיא המכללה, שתמך בהתקדמותה של התכנית ובהתרחבותה. תודה לחברי ועדת ההיגוי: ד"ר עירית גילת, ד"ר יהודית לפידות ומסדה סטודני, ולמרכזי התכנית במהלך שנות היערכותה ד"ר יוסי בר ופרופ' אליעזר יריב, שתרמו כל אחד מניסיונו לפיתוחה של הלמידה העצמית במכללה ולקידומה. תודה תודתיים לכל הכותבים שחלקו מניסיונם האישי והיו שותפים וחברים למחקר ולעשייה.

תודה מיוחדת לתלמידותיי, בת-אל בל ורחל עמיר, בוגרות מסלול M.Ed., שחקרו בשקידה בעבודות הגמר שלהן היבטים שונים של חוויית הלמידה העצמית והציגו בהן תובנות מבוססות ומשכילות. לית מאן דפליג שספר זה לא היה קורם עור וגידים ללא שיתוף הפעולה של כל אחד מן השותפים בכתיבה.

הכרת תודה שלוחה לכל המרצים שהשתתפו בתכנית הניסויית במהלך השנים וחלקו את ניסיונם ואת תובנותיהם במסגרותיה השונות. תודה לסטודנטים היקרים שלמדו בקורסי התכנית השונים ואפשרו לנו להתבונן במשוכות שעברו בדרך ובתובנות שהפיקו במסע למידתם העצמית המשתפת. תודות לד"ר שחף הגפני, מנהל הספרייה במכללה, ולצוות העובדים בה על הסיוע שניתן במאור פנים, לליזה שטרית, מזכירת לימודי תואר M.Ed., שסייעה בהוצאת הקבצים לצורך בדיקתם, ליסמין שוורץ על הושטת היד באיסוף הנתונים הכמותיים, לשולה אבו עזיז ולאביבה לוי שנענו לכל בקשת עזרה בחפץ לב, ולדניאל שייניהן שסייע לי בנבכי שביליו הנסתרים של המחשב הנייד. תודה לד"ר צבי ארצי על גישתו הבלתי פורמלית ועל סיועו בהנחיה הטכנית להכנת תוכן עניינים.

לכולם תודה חמה!
דרורה פריצקר, עורכת

מבוא

דרורה פריצקר

בעידן הדיגיטלי שבו המידע נגיש, זמין ואף בלתי נשלט, הלומדים נדרשים לרכוש וליישם מיומנויות של למידה עצמית שחשיבותן הולכת ומתעצמת. מעברם המואץ של תכנים למרשתת וזרימתם באמצעות טכנולוגיות ניידות מעמידים בפני האקדמיה אתגר שעליה להתמודד עמו. גם המרצים עומדים בפני מציאות דינמית ומשתנה, שבה המידע הרב והצורך לסננו מזמנים להם שינוי בתפקידם. לא עוד תפקיד של מסרני ידע, אלא תפקיד של מנחים ומכוונים. בשל כך מתחדדת חשיבותה של יכולת הלמידה העצמית, ובולט הצורך להבנותה ולטפחה כיעד מרכזי באקדמיה.

הספר **להתנסות ולהרגיש: למידה עצמית משתפת באקדמיה** פורס בפני הקורא תכנית ניסויית, שנועדה לחרוג מדרך ההוראה החזיתית (הפרונטלית) המסורתית הרווחת במוסדות אקדמיים ולהשתית את הלימוד על למידה עצמית משתפת של לומדים. למידה זו מכירה ביכולתו של הלומד להיות עצמאי, מעורב ואחראי לתהליכי למידתו, ובד-בבד להיות מעוניין במפגש קבוצתי שבו הוא יוכל להרחיב את הלמידה בהקשריה השונים באמצעות שיח חברתי מתפתח.

מרצים מתחומי דעת שונים השתתפו בתכנית הניסויית בניסיון לעצב דרכי למידה המושתתות על למידה עצמית בקורסים שבהנחייתם וחרגו מדרך הוראתם החזיתית. רוב הקורסים ששובצו בתכנית הניסויית, שהופעלה במשך ארבע שנים במכללה האקדמית לחינוך גורדון, היו מתחומי דעת שונים (דיסציפלינריים), מקצתם מתחומי הדידקטיקה, ההדרכה והחינוך ומיעוטם קורסים מתווכי מחשב. הספר מעלה לדיון את סוגיית הלמידה העצמית על היבטיה השונים, כפי שהם עולים מן הספרות המקצועית וכן מממצאי המחקר של התכנית הניסויית. בספר נעשה ניסיון לפענח את המורכבות הרגשית של הלמידה העצמית, כשמדובר ביישומה במוסד אקדמי, ולהציג תובנות והשתמעויות לאקדמיה בכלל ולהכשרת מורים בפרט.

הספר פותח בפני הקורא שלושה שערים ללמידה עצמית, ואפשר לראותם כמייצגים שלושה נתיבי חקירה: דרך, נופים ורשמים. **השער הראשון: דרך - מתאר פדגוגי מבני והמשגה תאורטית מציג את התכנית הניסויית הנתמכת ברציונל,**

בהנחות ובעקרונות. חלקו השני של שער זה כולל שני מאמרים המציגים תשתית תאורטית מושגית, מודלים ותאוריות של למידה עצמית שנועדו לעורר מודעות לשכיחותה של התרבות החזיתית בהכשרה ובאקדמיה, לעומת הצורך הגובר להכשיר לומדים עצמאיים. במאמר "למידה עצמית - גלגולו של מושג" דרורה פריצקר מתחקה אחר ההתפתחות שחלה במשמעויות השונות של המושג 'למידה עצמית' ושל מושגים משיקים לו, כפי שהיא משתקפת בספרות המקצועית. במאמר "למידה עצמית בהכשרת מורים: סוגיות נגזרות תאוריה" פריצקר מנתחת את ההנחות ואת הרעיונות של תאוריות שיש להן זיקה ללמידה עצמית (תאוריית ההכוונה העצמית, המסוגלות העצמית והגישה הקונסטרוקטיביסטית¹- חברתית) ומעריכה את חשיבות הצבתם בבסיס של מדיניות ההכשרה ותכנון הלימודים בפועל.

השער השני: נופים - דגמים ומסעות מציג נופים שבדרך בדמות דגמים של למידה עצמית. דגמים אלה נבנו והתפתחו בקורסים בתחומי דעת שונים וגם בסיפורי מסע אישיים החושפים מראות ומהמורות שנקרו בדרך. המאמר "ניתוח רפלקטיבי של לומדים את התנסותם בלמידה עצמית משתפת מתווכת מחשב" נבנה בשיתוף פעולה בין מפתחת הדגם, רות אלמגור, ומרכזת המחקר של התכנית, דרורה פריצקר. המאמר משקף דגם למידה הנשען על שני יסודות עיוניים קונסטרוקטיביזם וקונקטיביזם ומדגיש את אופיו הדינמי של הידע הנבנה והמועשר באמצעות שיתופי פעולה והבנייה חברתית.

במאמר "למידה עצמית כמסגרת לפיתוח חשיבה מתמטית" איליה סיניצקי דן בשיקולים המתייחסים למבנה של הקורס ולתוכן שלו במסגרתו החדשה בלמידה עצמית תוך כדי דיון בסוגיה: סטודנט כלומד עצמאי ומתמטיקה - הֵיִלכו שניים יחדיו?

במאמר "האתגר בהטמעת למידה עצמית בקורס ספרות אנגלית בקרב סטודנטיות להוראת אנגלית - מסע אישי" ננסי פלד דנה בשאלה: האם וכיצד יכולים לומדים לווסת תהליכים קוגניטיביים ומוטיבציה של הכוונה עצמית בלמידה בקורס דיסציפלינרי הנלמד בשפה שנייה, באנגלית? המאמר מציג שיח רפלקטיבי המתועד בתחנות שונות של המסע מתוך ניסיון להטמיע למידה עצמית בשיעורים, על אף שהקורס לא נלמד בשפת אם.

1 גישה בתחום הלמידה וההוראה, שלפיה הלומד פעיל בתהליך הלמידה ובהבניית הידע שלו, תוך כדי קשירת הידע לחדש למבנה הידע הקיים. גישה זו היא אנטיטזה להוראה החזיתית וללמידה הפסיבית.

המאמר "מבעד לעדשת הלמידה העצמית: הוראת קולנוע ככלי חינוכי-טיפולי" מציג דגם למידה המתמקד בשאיפה ליצור חוויה לימודית שתביא לשינוי זווית הראייה של הלומדים הן לגבי כוחו של הקולנוע בחדר הכיתה ותפקידו והן לגבי כוחו של הלימוד העצמי ותפקידו. במאמרה גילה שחר מתארת את תכנון הדגם, מבנהו ותהליך הטמעת עקרונותיו המנחים בשיעוריה, מסיקה מסקנות ומעלה תובנות בעקבות התהליכים שנוצרו.

במאמר "בדרך מ'היה עם מי לדבר' ל'יש עם מי ללמוד' - חוויית הלמידה השיתופית בקבוצה המתוקשבת" ורד פרידמן ודרורה פריצקר מתארות את המעבר מתחושה של אי-שיתופיות שהייתה ללומדים בקורס המקוון קודם שיבוצו בתכנית הניסויית אל דגם חדש שנבנה במטרה להדק את העבודה השיתופית בלמידה מקוונת ולחזקה באמצעות הגברת מעורבות ואחריות אישית של הלומדים בפורומים הקבוצתיים. במאמר הכותבות בוחנות את הממצאים המצביעים על מאפיינים דואליים של למידה שיתופית ומסיקות מסקנות מהם.

מסעה האישי של ארנת טורין נושא את השם המתאגר "התרוששות: כרוניקה של כישלון בהפעלת למידה עצמית" ושוטח בפנינו את מה שמקובל פחות לחשוף במושבותינו - נרטיב של כישלון. המאמר מתאר את ההפעלה של למידה עצמית ב"קורס העשרה למצטיינים" ואת הקונפליקט המתמשך שהתעורר במהלך השיעורים. השאלות: מדוע זה קרה? והאם המקרה הוא מקרה פרטי או שמא הייתה זו דינמיקה צפויה מראש במצב שבו נותנים את המושכות לניהול הקורס בידי הלומדים? שאלות אלה נדונות במסעה האישי של ארנת טורין באמצעות המושגים 'מוטיבציה', 'לחץ' ו'מעורבות', כשהדיון מקבל ממד מיוחד שכן הלומדים הם סטודנטים מצטיינים.

השער השלישי: רשמים - התבוננויות רבות פנים מציג מגוון התבוננויות של ההתנסות בלמידה עצמית, המשקפות נתיבי חקירה והערכה של התכנית הניסויית מנקודות תצפית שונות. מאמרה של צפורה אשרת, "מאפייני התנגדות לשינויים בהוראה ובלמידה", מתאר חששות והתנגדויות של מרצים ושל סטודנטים להחליף דימויים ישנים בחדשים, לוותר על סמכות לטובת שותפות ולנטוש את הישן והמוכר לטובת העמום והבלתי צפוי. אלה יובאו מנקודת מבטה כראשת המכללה, כשבתוקף תפקידה נחשפה להתנגדויות הכרוכות בהוצאת התכנית הניסויית של למידה עצמית מן הכוח אל הפועל.

המאמר "סוגיות ודילמות שבדרך" מסכם מחקר שבו עורכת הספר דרורה פריצקר בוחנת משוכות שנקרו בדרך בדמות של שאלות, של דילמות ושל

התלבטויות שחוו מרצים מקצועיים בניסיונם ליישם מתכונת של למידה עצמית בשיעוריהם. ניתוח הסוגיות השונות נדון ברמה סובייקטיבית ואינטר-סובייקטיבית כדי להציג כיוון מחקרי פרשני, היוצא מעולמם הפנימי של משתתפי המחקר, וכדי להאיר את תפיסותיהם כבני אדם שחוו התנסות שונה מזו המוכרת להם.

במאמר "חויית הלמידה העצמית מנקודת המבט של משתתפי התכנית הניסויית" דרורה פריצקר ובת-אל בל בוחנות את מהותה של חויית הלמידה העצמית על מאפייניה מנקודת מבטם של משתתפי התכנית הניסויית - מרצים וסטודנטים. בעקבות ממצאי המחקר, המצביעים על כך ששני המישורים, המעשי-אישי והשיתופי-חברתי, הם שהקנו ממד חוייתי ללמידה העצמית, על אף שהם פעלו בכיוונים שונים, נדונות מסקנות המתייחסות למרכיבים כמו אי-ודאות, טעות וכישלון, כמרכיבים טבעיים הנלווים ללמידה עצמית, שאינם מכשול להצלחה אלא שלבים בדרך אליה.

המאמר "מה הם מרגישים? מורכבות רגשית בלמידה עצמית" מתחקה אחר אפיוניה של המורכבות הרגשית שנלוותה ללמידתם העצמית של פרחי הוראה ושורשיה, כפי שהשתקפה בנרטיבים שלהם. המחקרות, דרורה פריצקר ורחל עמיר, מזהות שלושה נופי מורכבות רגשית עיקריים בלמידה עצמית: מורכבות רגשית חיובית, מורכבות רגשית שלילית ומורכבות רגשית משתנה ומאירות את מרכיביו של הדגם האינטראקטיבי - הקשר, תוכן, למידה ותהליך - כבעלי יכולת לחשוף את שורשיה של המורכבות הרגשית אצל הלומדים בלמידה עצמית.

במאמר "על מה תרצי לשוחח?" לקראת הדרכה פדגוגית שונה" מרכז התכנית אליעזר יריב מציג מנקודת מבטו תובנות על אודות הדרכה פדגוגית במכללה, מתוך ניסיון לגוון את שיטותיה ובהתייחסות לשאלות: כיצד יש לערוך מהלכי שינוי במכללות? וכיצד להכשיר מורים ללמד בבתי ספר של המאה ה-21?

במאמרה "לומדים ללמד ללמוד: מחקר מעקב על התכנית הניסויית ללמידה עצמית בקרב פרחי הוראה" אנאבל ליפסיק-פרידלנדר בוחנת את ההבדלים בתפיסות של המושגים: 'למידה', 'מסוגלות עצמית ללמידה' והערכת המשמעות של הסביבה הלימודית' בין פרחי ההוראה שהשתתפו בתכנית הניסויית במכללה האקדמית לחינוך גורדון ובין אלה שלא השתתפו בה ולומדים במכללות לחינוך אחרות. כמו כן, נבחנים הבדלים בין פרחי הוראה בשנה א' לפני השתתפותם בתכנית הניסויית לבין אלה בשנה ב' לאחר השתתפותם בתכנית. ממצאי המחקר מלמדים כי חשיפה ללמידה עצמית, אימון והכוונה לשימוש במיומנויות

המאפיינות אותה עשויים להגביר את הסיכוי שהלומדים יאמצו עקרונות של למידה עצמית בהמשך דרכם כמורים ויישמו אותם בבואם ללמד. המאמר הנרטיבי של דרורה פריצקר, "על ראשית ועל אחרית: סיפורו של מסע - להתנסות ולהרגיש: למידה עצמית משתפת באקדמיה", חותם את הספר. במאמר זה העורכת ומרכזת המחקר של התכנית מבקשת להאיר תחנות מסע במהלכה, בדגש על שאלות, תהיות ומשוכות שנקרו בדרך. רוב המאמרים בספר מציגים גישה איכותנית-פרשנית, מרביתם איכותנית-נרטיבית ומיעוטם גישה כמותית-משולבת. הגישה האיכותנית-פרשנית מתבססת על ההנחה שיש ערך בתיאור ההתנסות בדרך אובייקטיבית, משמע כהתנסות שקיימת לעצמה, וכי על החוקר להתאמץ להכירה (שלסקי ואלפרט, 2007). לעומת זאת, הגישה הנרטיבית מבקשת לחשוף את המשמעות הסובייקטיבית שהמשתתף נותן להתנסויותיו ולהאירן מתוך עולמו ומנקודת מבטו (פריצקר, 2000). הגישה הכמותית משקפת עמדה פוזיטיביסטית השואפת לנטרל עמדות ערכיות ביחס למושא המחקר ולשמור בקפידה על מהימנות ותוקף (שלסקי ואלפרט, 2007). שילובן של גישות אלה עשוי להאיר את הלמידה העצמית ולהרחיב את הבנתה, לא רק כהתנסות העומדת בפני עצמה, אלא גם באשר ליחסי הגומלין המתקיימים בה. שילוב של גישות מחקר עשוי ליצור אינטר-סובייקטיביות בתוצאות החקירה (פריצקר, 2000) ולבטא את היחסים הנבנים בין לומדים ועמיתיהם לבין לומדים ומרצים בזיקה ללמידתם העצמית. המרצים, שהיו אוטונומיים לעצב ולבנות את דגמי הלמידה העצמית שהם יישמו, היו עצמאים לבחור את מתודולוגיית המחקר שברצונם לאמץ לחקירת דגמי הלמידה העצמית שפיתחו ואת היעדים שהשיגו באמצעותם. כמרכזת המחקר של התכנית הניסויית, ראיתי ערך מוסף בכך שחקירתה של סוגיית הלמידה העצמית תיעשה על ידי מרצים מתחומי דעת שונים, אפילו אם הם בעלי השקפת עולם מתודולוגית שונה. ערכן המוסף של נקודות מוצא שונות בחקירה הוא בכך שיש להן יכולת להרחיב את הפרספקטיבה של המושג למידה עצמית ולהתירו מעמימותו. מתוך מחויבות אתית הוקפדה לאורך הספר השמירה על האנונימיות של משתתפי המחקר (סטודנטים ומרצים) והם הוצגו בשמות בדויים או במספרים. לסיכום, הספר חושף את נושא הלמידה העצמית על מורכבותו ועל מכלול הסוגיות המשיקות לו ומציע את היסוד העצמי המשתף כעיקרון מנחה של למידה עצמית. מומלץ לאמץ עיקרון זה באקדמיה כדי לסייע ללומדים להיעשות מורים של עצמם ולתפקד ככאלה. בהציגו סימני דרך ליישומה של למידה עצמית

משתפת במוסדות להכשרת מורים בפרט ובאקדמיה בכלל, הספר עשוי לשרת מעגלים שונים של הקהילה החינוכית: מרצים, מורים, סטודנטים וקובעי מדיניות חינוכית המתעניינים בשיפור איכות הלמידה העצמית, טיפוחה והשבחתה בעידן הדיגיטלי.

רשימת מקורות

פריצקר, ד' (2000). מתכונות כתיבה ככלי לפיתוח חשיבה רפלקטיבית. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת חיפה.
שלסקי, ש' ואלפרט, ב' (2007). דרכים בכתיבת מחקר איכותני, מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט. תל-אביב: מכון מופ"ת.